

HC 7a, 04-06-2018, causaliteit

Causaliteit bij delicten

Causaliteit kan spelen bij alle delicten waarbij de gedraging af te scheiden valt van het gevolg. Dit betekent alle materiële (**gevolgs-**)delicten, opzettelijk en culpoos. Causaliteit kan ook spelen bij delicten **met geobjectiveerde gevolgen** zoals mishandeling met (lid 2) zwaar letsel tot gevolg.

Causaliteit wordt behandeld bij de **1^e materiële vraag**. Het is bij doodslag bijvoorbeeld ‘ten gevolge van’ wat in de TLL staat, dus is een verweer over causaliteit een bewijsverweer (geen 358 lid 3-verweer).

Conditio sine qua non

Conditio sine qua non betekent ‘**voorwaarde zonder welke het gevolg niet zou intreden**’. Een gedraging is ‘sine qua non’ voor de intreding van het gevolg als, wanneer je de gedraging wegdenkt, het gevolg ook niet zou intreden. Dit is een hele ruime leer. Hij kent geen grens, want je kan telkens een stap teruggaan (als mijn grootouders er niet waren, waren mijn ouders er niet, als zij er niet waren was ik er niet). In de vroegere rechtspraak was deze leer wel terug te vinden. Conditio sine qua non geeft geen problemen bij opzet en culpose delicten. De gedraging wordt dan toch beschermd door het opzet of de schuld. Wel kunnen er problemen ontstaan bij delicten met geobjectiveerde gevolgen.

Causa proxima

De oorzaak is de factor die het **dichtst bij het gevolg** is gelegen. Een voorbeeld is het slagkwikpijpjes-arrest. Deze leer werkt soms bevredigend, maar kan niet doorslaggevend zijn, want het hangt bijvoorbeeld af van de ernst van de eerste fout.

Adequatie of voorzienbaarheidstheorieën

Een gedraging geldt als oorzaak indien de gedraging **adequa**t is om een gevolg te bewerkstelligen. Dit betekent dat iets de oorzaak is, indien voorzienbaar is dat de gedraging tot het gevolg leidt. Die **voorzienbaarheid** kun je op verschillende manieren invullen. Bijvoorbeeld **ex ante** zoals bij culpa, of het voor de dader voorzienbaar was of het gevolg zou intreden. Dan speelt voor culpa en causaliteit dezelfde voorzienbaarheid een belangrijke rol. Bij delicten waar geen culpa ten aanzien van het gevolg hoeft te zijn (geobjectiveerde gevolgen), zou je dan bij het causale verband een eis stellen: voorzienbaarheid voor de dader. Die vraag stel je eigenlijk al bij culpa. Maar hier gaat het om een geobjectiveerd gevolg. Dit wil dan eigenlijk zeggen dat zo’n geobjectiveerd gevolg ineens een culpoos delict wordt. De voorzienbaarheid moet ineens ook op de geobjectiveerde bestanddelen van toepassing zijn.

Een andere invulling is **ex post**. Het moet dan achteraf voorzienbaar zijn voor de dader. Een voorbeeld is een vrouw met een eierschaalschedel. Een man heeft ruzie met zijn vrouw en gooit een pantoffel tegen haar hoofd aan. De vrouw overlijdt hieraan, omdat ze een extreem dunne schedel heeft. De vraag is nu of dit voorzienbaar is. Vooraf is het voor een normale persoon niet voorzienbaar. Als je achteraf mag meenemen dat die vrouw een eierschaalschedel heeft, dan is het zeker voorzienbaar.

De ex ante voor de verstandigste mens theorie houdt in dat iets een oorzaak is, als het voorzienbaar is voor de voorzichtigste mens. Dit is minder streng dan de voorzienbaarheid bij culpa.

Bij de eierschaalschedel oordeelde de rechter dat het voorzienbaar was. De man moest dit meenemen volgens de rechter. De rechter heeft waarschijnlijk de ex post theorie gebruikt.

Een ander voorbeeld is het arrest de etalageruit. Een man rijdt te hard door een winkelstraat terwijl het regent. Hij maakt een slip, kantelt en glijdt op z'n kop richting de stoep, rijdt een voetganger aan. Die valt tegen een ruit, de ruit barst en een andere voetganger overlijdt aan de glasscherven. De HR oordeelt dat dit redelijkerwijs te voorzien was voor de chauffeur. Het is voorzienbaar dat je een ongeluk veroorzaakt door in deze weeromstandigheden zo hard te rijden. Het moet dus wel **geabstraheerd** worden van wat er feitelijk is gebeurd.

De kritiek op adequatieleren was dan ook dat je het precies zo kon invullen, dat je de uitkomst die je voor ogen had, uit kunt laten komen. Je werkt naar de uitkomst toe in plaats van dat je uitkomt bij de uitkomst.

De rechter stapte ook af van de adequatieleren. Een belangrijk arrest hierbij was het arrest Letale longembolie. Dit gaat over de **leer van de redelijke toerekening**. Een man rijdt dronken in een busje en rijdt tegen een auto aan die rechtsaf wilde slaan op de kruising (en die voorrang had). Daar zaten twee mensen in, waarvan een persoon een zwaar, maar niet dodelijk letsel had. 12 dagen na het ongeluk overlijdt het slachtoffer toch. Door die 12 dagen bedrust is er een letale longembolie ontstaan en daar is het slachtoffer aan overleden. 'Dood door schuld in het verkeer' werd ten laste gelegd. Die dood had niet noodzakelijkerwijs hoeven te volgen uit het ongeluk en is dus niet de fout van de verdachte, is wat het cassatiemiddel zegt. De HR vindt dat het hof de dood had kunnen toerekenen aan de verdachte, maar hanteert niet de eis van voorzienbaarheid. De dood kan **redelijkerwijs worden toegerekend** aan de verdachte. Deze maatstaf wordt sindsdien gebruikt voor causaliteit.

Hier was ook kritiek op, want het was nogal vaag en vanzelfsprekend. Het is niet echt een criterium. Niemand wist echter wat beters. In het concrete geval moet gewoon gekeken worden of het **redelijk** is of niet. De rechter staat niet met lege handen. Er is een aantal handvatten waar de rechter naar kan kijken. Hier komen ook de oude leren weer in terug.

Aandachtspunten voor rechter

Belangrijk blijven de **conditio sine qua non** theorie en de **voorzienbaarheid** van het gevolg. Verder is het ook belangrijk om te kijken naar de **aard van het delict** (opzet of culpoos delict), de **gedragingen of fouten van derden** en naar de **verhouding** tussen de ernst van het door de verdachte direct veroorzaakte gevolg (bijv. licht letsel) en latere factoren die aan het uiteindelijke gevolg bijdragen (bijv. de dood).

Conditio sine qua non

De Groninger HIV-zaak ging over mannen die veel seks wilden hebben. Ze wilden een groep verzamelen van mannen die allemaal HIV hebben zodat ze alleen met die groep onderling seks zouden kunnen hebben en verder niemand hoefden te besmetten. Dus een paar mannen (verdachten) die al HIV hadden, gingen andere mannen zonder HIV drogeren en vervolgens besmet bloed bij hen inspuiten. De verdachten werden vervolgd voor het medeplegen van het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel. In die zaak speelde het causaal verband een grote rol. Het verweer was dat het mogelijk was dat die mannen HIV hadden gekregen door seks te hebben met iemand anders met HIV. Dit hoefde niet per se door het inspuiten van het besmette bloed te komen. Het kan zijn dat ze al met HIV besmet waren. Als dat zo is, is de gedraging van de verdachte geen conditio sine qua non van het gevolg. Ook als ze die gedraging niet hadden verricht, was het gevolg ingetreden. De conditio sine qua non geeft normaal geen problemen, maar in dit geval dus wel. Het hof kwam tot een veroordeling. De HR zegt dat de conditio sine qua non een ondergrens is en dat normaal gesproken dit geen problemen oplevert. De vraag is of het redelijk is om het gevolg toe te rekenen aan de verdachte. Het kan zo zijn dat we niet met absolute

zekerheid kunnen uitsluiten dat er een andere gedraging is die eigenlijk de oorzaak is. Maar dit hoeft de toerekening niet in de weg te staan volgens de HR. Enige onzekerheid geeft niet. Het moet een conditio sine qua non **kunnen zijn geweest**. Dit is wel de onderste ondergrens. Er moet wel een mate van grote waarschijnlijkheid zijn dat de gedraging het gevolg heeft veroorzaakt.

Aard van het delict

Het gaat hier om de vraag of het om een opzetdelict, een culpoos delict of een geobjectiveerd gevolg gaat. Bij **opzetdelicten** heeft de verdachte meestal gekregen wat hij wilde, dus zijn de delicten meestal ook toe te rekenen. Een goed voorbeeld is het Haarlemse doodslag arrest. De verdachte heeft een ander opzettelijk een aantal steekwonden toegebracht. Doodslag is ten laste gelegd. Het middel stelt dat het slachtoffer had kunnen overleven als de artsen beter hadden ingegrepen. De HR zegt dat, ook al had beter medisch optreden de dood kunnen voorkomen, dat niet in de weg staat om het gevolg toe te rekenen aan de verdachte. Het is dus redelijk om het aan hem toe te rekenen. De HR zegt ook dat het opzet relevant is bij de causaliteitsvraag. 'Je moet niet zeuren' als het ware. Verdachte heeft in principe gekregen wat hij wilde. Daarbij heeft de verdachte ervoor gezorgd dat het slachtoffer überhaupt in het ziekenhuis terecht kwam. Daarom is het makkelijk om een bij een opzetdelict het gevolg toe te kunnen rekenen aan de verdachte.

Bij culpose delicten moet het gaan om voorzienbare delicten, dus dan is het ook redelijk om het aan de verdachte toe te rekenen. Het vaststellen van culpa en het vaststellen van causaliteit overlapt, want het gaat allebei over **voorzienbaarheid**. Een voorbeeld: verdachte is op zijn werk. Hij heeft een vriendin, maar die heeft een minnaar. Die persoon is in het huis met de vriendin. De verdachte komt eerder thuis en de minnaar hoort dit en vlucht het dak op. De verdachte stormt ook naar boven en ziet de minnaar staan. Verdachte zegt: 'ik geef je 5 seconden, anders schiet ik je neer'. De minnaar springt uit het raam en breekt zijn enkels. De verdachte wordt vervolgd voor zwaar lichamelijk letsel. Het verweer is dat er geen causaal verband is tussen de gedraging (roepen dat hij eraf moet komen) en het gevolg. Dit was niet voorzienbaar volgens de verdachte. Het hof en de HR zeggen echter dat het wel voorzienbaar was dat de minnaar in zo'n dwangpositie geen andere vluchtweg zou zien dan van het dak te springen. Er is dus wel causaal verband. De HR gebruikt de voorzienbaarheid bij de vraag of het redelijk is om het gevolg toe te rekenen. Culpa en de causaliteit vloeit snel samen, omdat voorzienbaarheid ook al in de culpa zelf zit.

Bij objectieve voorzienbaarheid

Ook hier is het meestal redelijk om het gevolg toe te rekenen aan de verdachte. Soms echter niet. Voorbeeld: een dronken iemand rijdt te hard een persoon aan. Hij hoefde geen voorrang te verlenen, maar hij overtreedt wel twee regels (te hard rijden en dronken zijn). Het hof spreekt hier vrij. Het overtreden van twee voorschriften heeft geen invloed gehad op het gevolg (dood van het slachtoffer). Ook als de man niet te hard had gereden, was het gevolg ingetreden. Hij had nuchter ook nooit op tijd kunnen remmen. De fout die de verdachte maakt is geen sine qua non. Dit is een uitzondering en doet zich niet zo vaak voor.

Bij kwalificerende, geobjectiveerde gevolgen

Bij delicten als mishandeling met zwaar letsel als gevolg, is het 'het risico van het vak' als het ware. Als je iemand mishandelt, weet je dat er een kans is dat het misgaat, al is je opzet daar niet op gericht. Het is een soort **risico-aansprakelijkheid**. Dit is gerechtvaardigd door het principe van 'versari in re illicita', je bevinden in een verboden zaak. De **wijze van de intreding van het gevolg** moet wel 'passen bij' of 'typisch zijn' voor het gronddelict. Een voorbeeld is mishandeling met de dood tot gevolg heb-

bend. Bij mishandeling hoort nou eenmaal dat zwaar letsel of de dood kan gebeuren. De eierschaalschedel valt hier ook onder. Maar als een slachtoffer van mishandeling (met alleen een schrammetje) in het ziekenhuis belandt en daar, door een enorm grove fout van een arts, dood gaat, is dit niet 'passend bij' wat er gebeurd is bij de mishandeling. De wijze van intreding van de dood is niet wat de wetgever voor ogen had bij het maken van de wet.

Een voorbeeld gaat over een vrijheidsberoving met als strafverzwarende omstandigheid 'de dood ten gevolge hebbend'. De verdachten hadden het slachtoffer van de vrijheid beroofd, maar waren ook van plan om het slachtoffer te vermoorden. Dit wilden ze echter ergens anders doen. Dit deden ze en hij werd ergens anders vermoord. De vraag is of er sprake is van vrijheidsberoving de dood ten gevolge hebbend. Het hof vond het voorzienbaar dat de vrijheidsberoving zou eindigen in de dood van het slachtoffer. De HR zegt dat niet kan worden afgeleid uit de bewijsmiddelen dat het gevolg aan de verdachten kan worden toegerekend. Het mag voorzienbaar zijn, maar het gaat bij dit delict erom dat de dood voortvloeit uit de vrijheidsberoving als zodanig. Het is een vrijheidsberoving én een doodslag, maar niet vrijheidsberoving de dood ten gevolge hebbend.

De invloed van gedragingen/fouten van derden/slachtoffer

Voorbeeld: een man heeft ruzie met zijn vriendin, pakt zijn wapen en schiet op haar in haar hals. De vriendin houdt er een dwarslaesie aan over. Ze kan niks meer, niet eens zelfstandig ademen. Ze krijgt ook nog een longinfectie. Ze kan behandeld worden, al zal ze niet heel lang meer leven daarna. Ze wil maar gewoon doodgaan en dat gebeurt.

Het is hier of doodslag of poging tot doodslag. Kun je hier de dood toerekenen aan de verdachte? De HR zegt dat er sprake is van doodslag. De verdachte heeft de **omstandigheden veroorzaakt** waardoor het slachtoffer afziet van de behandeling. De HR vindt het redelijk om het toe te rekenen. De ernst van het gevolg dat direct door de verdachte is toegebracht, is al enorm ernstig letsel. Dit speelt mee met de vraag of het toe te rekenen is. De 'fout' van het slachtoffer hoeft dus niet in de weg te staan voor de toerekening van de verdachte.